

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНА НАУКОВА УСТАНОВА
«ІНСТИТУТ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЗМІСТУ ОСВІТИ»
ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ ВИХОВАННЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ

**ОСОБИСТІТЬ НА ШЛЯХУ
ДО ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ:
ІННОВАЦІЙНА ПРАКТИКА, НАБУТИЙ ДОСВІД**

**МАТЕРІАЛИ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
25–26 січня 2023 року**

(електронне видання)

Київ – 2023

УДК

Ш

Рецензенти:

Завалевський Ю. І. – д-р пед. наук, проф., Перший заступник директора Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти»;

Соболик Т. А. – директор Нетішинського ліцею № 1 Нетішинської міської ради Шепетівського району Хмельницької області.

Рекомендовано Вченою радою
Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти»
(протокол № 4 від 26 квітня 2023 року)

За загальною редакцією д-ра психол. наук, проф., дійсного члена (академіка) НАПН України, директора Інституту проблем виховання НАПН України Беха І. Д.

Особистість на шляху до духовних цінностей: інноваційна практика, набутий досвід : матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Київ, 25–26 січня 2023 року) (електронне видання). Упорядники: С. В. Кириленко, О. І. Кіян, А. М. Палій. Київ : ДНУ «ІМЗО», 2023. 156 с.

ISBN

ISBN

У збірнику матеріалів Усеукраїнської науково-практичної конференції «Особистість на шляху до духовних цінностей: інноваційна практика, набутий досвід», яка відбулася 25-26 січня 2023 року в межах виконання завдань прикладного наукового дослідження з розроблення наукових засад державної політики у сферах освіти і науки за темою «Інноваційні практики закладів загальної середньої освіти в реалізації Концепції «Нова українська школа» у воєнний/повоєнний час» подано практичний досвід інноваційної діяльності закладів освіти з питань формування духовних цінностей здобувачів освіти.

Теоретичний матеріал, який розміщено в електронному виданні доповідей доповнено різноманітними практиками, методиками, програмами. Висвітлений досвід буде корисними керівникам, учителям закладів загальної середньої освіти, науково-педагогічним працівникам, студентам педагогічних коледжів, інститутів, університетів та методистам усіх рівнів, батьківській громадськості.

За зміст публікацій, достовірність інформації, цитат, покликань на літературні джерела відповідальність несуть автори

ЗМІСТ

КІЯН Ольга. Вступне слово. Інноваційні виховні практики у духовно-моральному вихованні особистості	6
БЕХ Іван. Патріотизм особистості крізь призму духовних виявлень.....	11
ЖУРБА Катерина. Досвід військово-патріотичного виховання молоді у зарубіжній практиці.....	17
КИРИЛЕНКО Світлана. Новаторські ідеї Нової української школи у виховних практиках закладів загальної середньої освіти.....	28
БЕССАРАБ Наталія. Нова українська школа у поступі до цінностей в урочній діяльності закладів освіти	33
БОДНАРЮК Світлана, ЗАРЕМБА Людмила. Комунікативні компетентності учасників освітнього процесу в поліетнічному регіоні (на прикладі Чернівецької області).....	39
ДУТЧАК Інна. Спільні міжетнічні освітньо-культурні проекти у рамках транскордонного співробітництва.....	46
ГАВЛІТІНА Тетяна. Упровадження Програми «Нова українська школа у поступі до цінностей»: інноваційні практики Рівненщини.....	50
ОРЛОВСЬКА Надія. Особливості реалізації Програми «Нова українська школа у поступі до цінностей» у закладах освіти Хмельницької області	58
БЕЗКОРОВАЄВА Наталія. Формування духовно-морального світогляду здобувачів освіти шляхом національно-патріотичного виховання засобами інформатики.....	65
БЕЗПАЛЬКО Галина. Виховання здобувачів освіти на засадах духовних цінностей.....	71

БОРИС Руслана, ЛЕВКОВИЧ Богдана. Цінності сучасної молоді.....	79
ЗАВОДНА Леся. Духовність в умовах викликів і потрясінь: як не піддатися духовній втомі та не опустити руки.....	86
МАЗУРОК Мирослава. Мова як ідентифікатор духовних цінностей у вимірі війни.....	89
КОЗЮТИНСЬКА Наталія. Національно-патріотичне виховання в контексті реалізації Програми «Нова українська школа у поступі до цінностей»	93
КОСЬКОВЕЦЬКА Валентина. Виховання духовних і національних цінностей у Новій українській школі.....	98
КУЗЬМОВА Тетяна. Формування і розвиток національних ідеалів сучасного учня крізь призму навчальних програм з: християнської етики, історії, громадянської освіти, правознавства.....	103
ПАВЕНКО Наталія. Модель педагогіки співробітництва як інструмент розвитку учня в сучасних реаліях.....	109
РЕУЦЬКА Тетяна. Національно-патріотичне та духовне виховання на сучасному уроці історії.....	114
СЕМЕНЮК Любов. Особистість на шляху до духовних і національних цінностей в умовах становлення Нової української школи.....	120
СТЕПЧИНА Наталія. Формування життєтворчого потенціалу на уроках української літератури.....	124
СТОЛЯРЕНКО Олена, СТОЛЯРЕНКО Оксана, МАГАС Людмила. Соціокультурна освіта і формування духовних цінностей особистості.....	127
ТКАЧЕНКО Лариса. Технологія «Щоденні 5» на допомогу вчителю та учням	133

ТРУБЧАНИНА Олена. Особистість вченого у відео YOUTUBE каналу «Олена Трубчаніна зрозуміти хімію», як інструмент виховання сучасного учня.....	138
ЦИБУЛЬСЬКА Світлана. Спілкуємось ефективно: що треба знати вчителю про діалог.....	145

Світлана ЦИБУЛЬСЬКА,
*кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри дошкільної та початкової освіти,
Інститут післядипломної освіти
Київського університету імені Бориса Грінченка, м. Київ*

СПІЛКУЄМОСЬ ЕФЕКТИВНО: ЩО ТРЕБА ЗНАТИ ВЧИТЕЛЮ ПРО ДІАЛОГ ?

Швидкий розвиток інформаційного суспільства, розширення культурних кордонів, входження в світову спільноту відкривають нові перспективи для модернізації освітнього процесу. Закони України "Про освіту", "Про загальну середню освіту", концепція "Нова українська школа", «Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти» визначають спрямування кожного учня в плані інтелектуального, особистісного та духовно-культурного зростання. Творення духовності – делікатна субстанція, щоб її виховати, потрібна не тільки система педагогічних зусиль, але й розвиток самого учня, який неможливо уявити без мови, цього витонченого інструменту спілкування, пізнання, творчості. Ось чому вчитель, який прагне презентувати учням багатство і красу мови, мусить постійно переосмислювати свій інтелектуальний багаж, шукати нові освітні технології, які б забезпечили і якість знань, і виробили механізми взаємоповаги, взаєморозуміння, підтримки, ціннісного ставлення до народу, культури, традицій, до минувшини і сьогодення нашої країни.

Сучасна парадигма мовної підготовки учнів початкової школи характеризується різноаспектністю навчальних проєктів, серед яких формування діалогічного мовлення, що передбачає вироблення елементарних умінь комунікативної поведінки на засадах культури мовлення та етики спілкування.

Щоб досягти зазначеної мети, вчитель повинен бути обізнаний з особливостями творення діалогу як форми спілкування, добре знати властивості діалогічного мовлення молодших учнів, майстерно володіти методичними прийомами навчання діалогу.

Аналіз педагогічної літератури та багатолітній практичний досвід засвідчують, що процес формування в учнів діалогічної компетентності доволі складний. Вчителі початкових класів зустрічаються з труднощами, які пов'язані з недостатньою розробленістю змістового компоненту, порівняно невеликою кількістю пропонованих вправ у підручниках для активації учнів у навчальному спілкуванні, постійним браком часу на уроці. Необхідність пошуку нових підходів до розвитку діалогічного мовлення учнів 1-4 класів зумовила вибір теми «Спілкуємось ефективно: розвиток діалогічного мовлення молодших учнів».

Мета: обґрунтувати ефективні підходи для формування діалогічного мовлення учнів початкових класів на основі ситуативних вправ через систему лексико-граматичного матеріалу на уроках у початковій школі.

У Державному стандарті початкової освіти одним із пріоритетних напрямів розвитку зазначено формування комунікативної компетентності здобувачів освіти, невід'ємною складовою якої є діалогічна компетентність. Вона визначається і як результат досвіду ведення діалогу, і як кінцева ціль навчальної діяльності. Сутність поняття «діалогічна компетентність» за визначенням Л. Зазуліної та А. Фурмана – це здатність створювати власний діалог залежно від ситуації, обґрунтовуючи власну позицію та апелюючи до думок опонента [5, с.34]. Вона включає вміння доцільно використовувати мовні засоби у різних видах мовленнєвої діяльності, чітко й аргументовано висловлювати свої думки та почуття, ефективно спілкуватися, тобто формувати духовно багату мовну особистість.

Рівень сформованості діалогічної компетентності значною мірою залежить від :

– наявних знань про особливості усного і писемного мовлення;

- знань про ознаки і будову діалогу;
- сформованості вмінь орієнтуватися в ситуації спілкування;
- навичок володіння позамовними засобами спілкування;
- вміння слухати співрозмовника;
- усвідомлення компонентів діалогічної діяльності;
- вибору ефективних методів, прийомів і засобів та майстерності педагога у застосуванні їх [9, с. 155].

Питання розвитку культури мовлення учнів завжди залишалися у полі зору вчених. Теоретичні аспекти цієї проблеми досліджували Л. Варзацька, М. Вашуленко, С. Дубовик, О. Мельничайко, Е. Палихата, Л. Паламар, М. Пентиліук, О. Петрик, К. Пономарьова, О. Прищепа, Н. Ростікус, О. Савченко.

В сучасних умовах реформування відбувається переорієнтація освітніх процесів вивчення мови у площину розвитку мовленнєвої особистості кожного учня. Ці процеси закріплено Державним стандартом початкової школи, де визначено першочерговим завданням формування у школярів комунікативних навичок, діалогічних умінь, оволодіння якими дозволяє учням стати активними учасниками освітнього процесу [4].

Зокрема, у мовленнєвій змістовій лінії наголошується важливість удосконалення усіх видів мовленнєвої діяльності, що дозволить оволодіти як усним (аудіювання й говоріння), так і писемним (читання й письмо) мовленням.

Оскільки домінуючою формою мовленнєвого спілкування є діалогічне мовлення, тому в освітньому процесі його вивчення повинно посідати належне місце. Під «діалогічним мовленням» слід розуміти «комунікативний акт, у якому має місце зміна ролей мовця і слухача. Він відбувається в певній ситуації спілкування і є її продуктом. Ситуація спілкування охоплює обстановку, в якій відбувається розмова, стосунки між співрозмовниками, мовленнєве спонукання і процес діалогізування» [6, с.38].

Е. Палихата стверджує, що поняття «діалогічне мовлення» і «діалогічне спілкування» використовуються як синоніми, представляють собою обмін низками реплік-висловлювань між співрозмовниками. Результатом такої діяльності є діалогічний текст, а наслідком – досягнута комунікативна мета [11, с.12].

За нашими спостереженнями, термін «діалогізування», що трактується як процес мовленнєвої взаємодії і передбачає обмін репліками, не набув широкого використання. Натомість у психолого-педагогічній літературі частіше зустрічається термін «діалогування». Отже, діалогування як безпосередній процес мовленнєвої діяльності та його кінцевий результат – діалогічний текст – у подальшому будемо означувати терміном «діалог».

Діалог як розмова двох і більше осіб є основною формою мовлення, що передбачає обмін взаємопов'язаними висловлюваннями, реалізується молодшими учнями у спілкуванні з учителем та однокласниками.

Найменшою одиницею діалогу є репліка. Сполучення реплік із організаційною, семантичною та інтонаційною завершеністю утворюють діалогічну єдність, яка становить елементарну одиницю навчання діалогічного мовлення. Виділяють такі види діалогічних єдностей: повідомлення–повідомлення; повідомлення – запитання; повідомлення – спонукання; спонукання – згода; спонукання – відмова; спонукання – запитання; запитання – відповідь; запитання – контрзапитання; привітання – привітання; прощання – прощання; висловлювання подяки – реакція на подяку. Найпоширенішою структурною схемою діалогу в учнів молодшої школи є сполучення двох реплік: запитання-відповідь. Перед учителем постає завдання розширити цей перелік, організувати роботу таким чином, щоб кожен етап спілкування сприяв розвитку мовлення молодших учнів, спонукав ділитися власними ідеями, поглядами, судженнями.

Ми вже зазначали, що опанування дітьми основ діалогічного мовлення відбувається з певними труднощами. Насамперед це обумовлено рядом причин: малий словниковий запас, насичений вигуками; низький рівень

уміння слухати й чути один одного; переважання односкладних реплік-відповідей; невміння будувати зв'язні та логічні висловлювання через підміну «живої» комунікації обміном у соціальних мережах готовими висловами на картинках, значками, символами, що утруднює народження власних думок і збіднює спілкування. З огляду на це свою діяльність вчитель повинен будувати на основі особистісно орієнтованого, комунікативно - діяльнісного та компетентнісного підходів, що передбачає засвоєння мови безпосередньо шляхом активного спілкування у процесі спільної діяльності.

Адже спілкування «регулює відносини вчителя та учня, учнівського колективу у процесі його інтелектуального й морального зростання, є системоутворюючою ознакою розвитку особистості в навчальній та позанавчальній творчій діяльності» [10, с.376].

Спілкування як двостороння мовленнєва діяльність забезпечує пізнавальну взаємодію та взаєморозуміння співрозмовників, відбувається під впливом певних мотивів з урахуванням ситуації та міжособистісних стосунків. Ситуації спілкування прийнято класифікувати на природні й навчальні. У природній ситуації або ситуації живого спілкування діалог відбувається переважно сам на сам, у розмові торкаються не навчальних питань, співрозмовники мало турбуються про форму висловлювань. У навчальні ситуації спілкування відбувається між учителем та учнем, або між учнями, передбачається присутність інших учасників (дітей класу), відбувається ретельний відбір мовних засобів, співрозмовники зважають на реакцію слухачів.

Для ефективної побудови акту комунікації необхідно враховувати характерні ознаки діалогічного мовлення :

- реактивність, адже кожна репліка – це відповідь на попереднє висловлювання;

- ситуативність – ситуація як вихідний пункт здійснення мовленнєвої комунікації;

- спонтанність - мовленнєва поведінка кожного учасника діалогу значною мірою зумовлюється мовленнєвою поведінкою;

- модальність - містить оцінні характеристики того, про що говориться;

- еліптичність - для діалогу є характерними неповні речення, короткі мовні конструкції;

- лаконічність та простота конструкцій;

- емоційна забарвленість.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дає підстави стверджувати, що навчальний діалог трактується і як процес, і як метод навчання. У першому випадку - це «суб'єкт-суб'єктна взаємодія учнів (учителя й учня), яка переростає у продуктивну навчальну співпрацю» [7, с.37]. У другому випадку, якщо навчальний діалог ми розуміємо як пошуковий метод, то він передбачає проблемно-дослідницький виклад матеріалу, який вимагає від учня самостійного осмисленого наукового пошуку та оволодіння знаннями, демонстрації творчої навчально – пізнавальної діяльності.

Учень готується до навчального мовленнєвого спілкування, у ході діалогу застосовує отримані знання, які безпосередньо пов'язані з формуванням діалогічних умінь і навичок. А вчитель уміло скеровує мовленнєву діяльність учнів до визначеної мети.

Плануючи свою діяльність, вчитель враховує і соціолінгвістичні передумови, які впливають на формування діалогічного мовлення учня:

- індивідуальні психо-фізіологічні особливості дитини (вік, розумові здібності, темперамент);

- вплив сім'ї, зовнішнього середовища.

Учитель повинен бути обізнаний з різними типами діалогів, серед яких виділяють: діалог-розпитування (уточнення); інтерв'ю («питання-відповідь»); діалог-бесіда; діалог-дискусія; діалог-обговорення; діалог-обмін думками/повідомленнями; діалог-прохання; діалог-вибачення; діалог-пропозиція; діалог-побажання; діалог-пояснення; діалог-розпитування [1, с. 20].

Традиційно питання розвитку діалогічного спілкування дітей відбувається під час вивчення предмета «Українська мова» на етапі навчання грамоти. Вчителям варто взяти до уваги рекомендацію автора підручника М. Вашуленка. Вчений наголошує, що однією із умов розвитку змістового діалогічного мовлення молодших учнів є вміння ставити запитання і відповідати на них, саме з цього і починається процес навчання діалогічної мовленнєвої діяльності [2, с. 79-80]. Необхідно стимулювати дітей давати повні, розгорнуті відповіді, близько до тексту повторювати репліки героїв казок та оповідань, озвучувати від першої особи сюжетні малюнки і тільки згодом починати працювати над мінідіалогами. Для цього увагу дітей повертаємо до зразків діалогічного мовлення, які представлені у художніх текстах, читаємо їх в особах, інсценізуємо. Наголошуємо на необхідності добирати переконливі аргументи, чітко й зрозуміло висловлювати свою точку зору, користуватися невербальними засобами спілкування, звертати увагу на мовленнєвий етикет як важливу частину культури діалогу. Ми вважаємо, що важливим етапом роботи над формуванням діалогічного мовлення є робота над вимовою дитини. Звертаємо увагу на три моменти: удосконалюємо техніку мовлення, засвоюємо орфоепічні норми, проводимо роботу над інтонацією.

Вчителю потрібно постійно розпалювати вогник інтересу до мовних явищ, систематично збагачувати активний словник дитини, постійно стежити за дотриманням граматичних і орфоепічних норм, зв'язністю мовлення, удосконалювати особисте мовлення і слугувати взірцем для дитини, допомагати і підтримувати учня у його міркуваннях та висловлюваннях.

Адже діалогічне мовлення вимагає від дитини напруженої роботи: слідкувати за розгортанням думки співрозмовника, створити власне судження й правильно оформити його засобами мови, підтримувати тему розмови, коригувати свої висловлювання у відповідності до емоційного стану слухача. Тому наше заохочення учнів до спілкування має бути постійним і доброзичливим.

Відомо, що в залежності від мети спілкування відбувається вибір певного типу діалогу. На початкових етапах для молодшого шкільного віку посилюються діалог-бесіда та діалог-розповідь, які різняться характером реплік. Діалог-бесіда передбачає обмін думками на певну тему, тому співрозмовниками використовується схема питання-відповідь з переважанням стверджувально-окличних реплік. Діалог-розмова може нести як інформативний характер, так і спонукальний. Закликаючи до дії, мовець користується більш високим темпом мовлення, а у випадку обміном інформацією репліки можуть мати уточнюючий зміст.

Отже, ефективне спілкування можливе, якщо учні опанують певні вміння:

- швидко орієнтуватися в умовах спілкування;
- точно добирати вербальні та невербальні засоби спілкування;
- дотримуватися мовної культури;
- забезпечувати зворотній зв'язок.

Сформувати у дітей діалогічну компетентність допоможуть підготовчі й власне комунікативні вправи та завдання. Підготовчі вправи сприяють оволодінню учнями лексичними, фонетичними, граматичними явищами. Вчитель проводить підготовчі вправи з перших днів навчання дитини у першому класі. Власне комунікативні вправи – це, як ми уже зазначали, поширені відповіді, повторення репліки героїв від першої особи, складання діалогу за малюнком на 3-4 висловлювання, використовуючи певну схему (запитання-відповідь, репліка-прохання – репліка-реакція), вживання етикетних формул, розігрування діалогів-інсценізацій. Дуже важливі вправи, які вчать маленьких учнів володіти своїм голосом, стишувати і підвищувати тон, промовляти репліки з різними емоційними забарвленнями, імітувати голоси казкових героїв.

Другокласникам пропонуємо дещо ускладнену форму діалогу: повідомлення – питання – відповідь - зустрічне запитання - відповідь; пропозиція – відмова - відповідь. Вчимо дітей ввічливо відмовляти, тому

продовжуємо працювати над етикетними формами спілкування. Діти відтворюють в особах діалоги з текстів художньої літератури, дотримуючись правильної інтонації, сили голосу і темпу мовлення. Складають прості діалоги на зазначену тему з дотриманням правил спілкування, а також оцінюють діалоги своїх товаришів з позиції змістовності, доречності та правильності використання мовних і немовних засобів виразності.

Третьюкласники вчаться будувати діалог за поданим початком, беручи до уваги слова співрозмовника; доповнюють незакінчений діалог; планують спільну діяльність, обговорюють хід роботи та послідовність виконання дій. Завдання ускладнюються, що вимагає іншої форми діалогізації, співрозмовники обмінюються етикетними формами, які виражають різні емоційні стани: мабуть, ти правий..., я впевнений..., повтори, будь ласка, я не почув..., на жаль, я не можу зараз відповісти..., будь ласка, візьми... тощо.

Четвертукласники опановують дещо складніші, у порівнянні з третьокласниками, форми діалогу. Вони можуть мати ось таку послідовність: питання - відповідь – зустрічне питання - відповідь - реакція на відповідь; прохання - відмова - питання - відповідь - реакція на відповідь; скарга - питання - відповідь - порада чи пропозиція допомоги - відповідь [8, с.73].

Діти не тільки відтворюють прослухані діалоги, передаючи усю повноту інтонаційної та емоційної виразності, але й складають запитання за прослуханим чи прочитаним текстом, ілюстрацією, слайдом, дають поширені відповіді (гра «Торбинка запитань»). Збагачується і наповнюється новими етикетними формами спілкування словниковий запас дітей. Учні ускладнюють діалоги описами та міркуваннями, складають діалог на обрану чи запропоновану тему, вчаться самостійно ставити запитання та давати поширені відповіді, підтверджувати свої висловлювання. Опановують мистецтво доказово міркувати та сперечатися, наводячи потрібні аргументи. А також редагують діалоги, у змісті чи формі яких були допущені помилки, перебудовують монологічні висловлювання у діалогічні.

Оцінюючи мовленнєву діяльність учнів, учитель зважає на змістовність висловлювань, чіткість і логічність у побудові реплік, граматичне оформлення думки, виразність, чистоту мовлення, правильне фонетичне оформлення.

Отже, досягнути результату у формуванні діалогічного мовлення молодших учнів можна шляхом правильно організованої, систематичної, продуманої та цілеспрямованої роботи вчителя, який уміло та гнучко застосовує на уроках систему ефективних завдань та вправ для набуття учнями діалогічної компетентності. Оволодіння учнями діалогічним мовленням сприятиме розвитку їх мислення, вмінню логічно висловлюватися і формуватиме мовленнєву культуру загалом.

Усвідомлення дітьми унікальності, багатства, краси української мови дозволить виховати цілісну, гармонійну особистість з високим почуттям своєї приналежності до родини, громади, країни. Людина, виплекана Словом, освітлена науковим знанням, - це новий тип індивідуальності, якого потребує сучасне суспільство.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вашуленко О. Мовленнєвий складник у структурі читацької компетентності молодшого школяра. Початкова школа. 2011. № 12. С. 16–21.

2. Вашуленко М.С. Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Українська мова» у 1-2 класах закладів загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу: навч.-метод. посіб. К.: Видавничий дім «Освіта», 2019. 192 с.

3. Галаєвська Л., Голуб Н. Навчання діалогічного мовлення учнів 5-7 класів на уроках української мови (Методичні рекомендації) URL: <http://surl.li/dogfu>

4. Державний стандарт початкової освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text>

5. Зазуліна Л. В. Діалогізація дидактичного процесу: гуманістична перспектива / за ред. А. В. Фурман. Державна академія керівних кадрів освіти АПН України. К.: Правда Ярославичів, 1998. 68 с.

6. Зимильдінова А., Філь Г. Діалог як форма усного мовлення учнів початкових класів . Початкова школа. 2014. № 3. С. 37-39.

7. Лопатіна Г.О. Методика навчання діалогічного мовлення дітей молодшого дошкільного віку: монографія. Бердянськ : Видавець Ткачук О. В., 2014. 254с

8. Мартіна О. Розвиток усного і писемного мовлення молодших школярів на уроках рідної мови. Педагогічна освіта: теорія і практика : зб. наук. пр. / Кам'янець-Подільський нац. ун-т ім. Івана Огієнка, Ін-т педагогіки НАПН України. Кам'янець-Подільський : Медобори , 2015. № 18 (1). С. 154-159.

9. Мартіна, О. Діалогічне мовлення як засіб формування комунікативної компетентності учнів початкових класів. Педагогічна освіта: теорія і практика: зб. наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. 2019. № 27. С.375-380

10. Палихата Е.Я. Система навчання українського усного діалогічного мовлення учнів основної школи. Автореферат URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/36500/100310421.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

11. Ростікус Н. П. Система ситуаційних вправ як засіб формування діалогічного мовлення учнів початкових класів». URL: <http://surl.li/dogfy>